

Olweus, D. (2007). *The Olweus Bully and Victim Questionnaire*. Center City, London: Hazeldum Publishing.

Openshaw, L. (2008). *Social Work in Schools*. New York: The Guilford Press.

Parker, J., G., & Asher, S. R. (1987). Peer relations and later personal adjustment: Are low – accepted children at risk? *Psychological Bulletin*, 102, 357-389.

Rigby, K. (1996). Peer victimization and the structure of primary and secondary schooling. *Primary focus*, 10(7), 4-5.

Saleebey, D. (Ed). (1997). *The strength's perspective in social work practice*. New York: Longman.

Stake, R. & Schwandt, T. (2006). *On discerning quality in evaluation*. In Shaw, I., Greene, J., & Mark, M (Eds.), *Sage Handbook Evaluation* London: Sage Publications.

Strauss, A. L. & Corbin J., (1990). *Basics of Qualitative Research, Grounded theory Procedures and Techniques*. London: Sage Publications.

Stubbs (1983), Stubbs, M. (1983). *Language, schools and classrooms*. London: Methuen.

Tanith, C., (2015). *Girls uninterrupted*, London: Icon Books.

Tjosvold, D. (1976). The effects of student motivation and the principal values on teachers defectiveness. *Journal of Educational Psychology*, 68, 768-77

Κεφάλαιο 4^ο

Η διασύνδεση της Κοινωνικής Εργασίας με το Σχολείο και την Κοινότητα: Μία Πιλοτική Δράση του Εργαστηρίου Διαπολιτισμικής Αγωγής και Δράσης του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, Τ.Ε.Ι. Κρήτης

Πελεκίδου Λίνα, Προκοπάκης Μανώλης, Ράτσικα Νικολέτα¹⁵

Περίληψη

Εισαγωγή: Η κοινωνική ένταξη και η ισότιμη συμμετοχή των πολιτισμικά διαφορετικών ομάδων στις ευρωπαϊκές κοινωνίες παραμένει ανοιχτή πρόκληση για την άσκηση της κοινωνικής εργασίας (Payne, 2000). Η εξελικτική πορεία των παρεμβάσεων της κοινωνικής εργασίας με μειονότητες και κοινότητες μεταναστών αφορά σήμερα σε μία διαπολιτισμική προσέγγιση με σκοπό την προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και τη διεκδίκηση των κοινωνικών δικαιωμάτων (Reich, 2008). Το Εργαστήριο Διαπολιτισμικής Αγωγής και Δράσης (Ε.Δ.Α.Δ) του Προγράμματος Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι. Κρήτης, αναπτύσσει δράσεις στο πλαίσιο αυτό για να υποστηρίξει την κοινωνική ένταξη, την ισότιμη συμμετοχή των μεταναστών και να συμβάλει στην ευαισθητοποίηση και την ενεργοποίηση της τοπικής κοινότητας στα θέματα της διαφορετικότητας και της διαπολιτισμικότητας. Μέσα από αυτή τη διαδικασία γίνεται αντιληπτή η προσφορά των Ακαδημαϊκών Ιδρυμάτων στην κοινότητα και η συνύπαρξη Θεωρίας και πράξης. **Μεθοδολογία:** Στα πλαίσια των κοινοτικών δράσεων πραγματοποιήθηκε έρευνα-δράσης μέσω τεσσάρων εστιασμένων ομάδων (focus group) στους κατοίκους των γειτονιών της πόλης του Ηρακλείου, καθώς και πέντε στο σύνολο ημι-δομημένες συνεντεύξεις σε πρόσωπα κλειδιά των τοπικών συμβουλίων για την διερεύνηση του κοινωνικού κλίματος σχετικά με την έκφραση της διαφορετικότητας σε επίπεδο γειτονιάς. **Αποτελέσματα:** Τα

¹⁵ 1 Κοινωνική Λειτουργός, PhD (c), Εργαστηριακός Συνεργάτης του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, ΤΕΙ Κρήτης

2 Κοινωνιολόγος, PhD, Καθηγητής Εφαρμογών του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, ΤΕΙ Κρήτης

3 Κοινωνική Λειτουργός, Καθηγήτρια Εφαρμογών του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, ΤΕΙ Κρήτης

αποτελέσματα των ημιδομημένων-συνεντεύξεων και των εστιασμένων ομάδων ανέδειξαν δυο σημαντικά ζητήματα: 1. τη σημασία της συνύπαρξης και της επικοινωνίας των διαφορετικά πολιτισμικών ή μειονοτικών ομάδων σε επίπεδο γειτονιάς και 2. την ευαισθητοποίηση και την ενεργοποίηση των μαθητών και των οικογενειών τους, στα ζητήματα της διαφορετικότητας. Αναφορικά με τα εν λόγω αποτελέσματα, ακολούθησε μια ολοκληρωμένη πιλοτική παρέμβαση σε εκπαιδευτικούς, μαθητές, και εκπροσώπους των γονέων σε επιλεγμένες κατά περίπτωση γειτονιές του Ηρακλείου.

Συμπεράσματα: Η διαπολιτισμική κοινωνική εργασία μέσω των πρακτικών της εφαρμογών οφείλει να επιβεβαιώνει την αποδοχή της διαφορετικότητας όχι μόνο στη βάση της βοήθειας του «δυνατού» της κυρίαρχης κουλτούρας προς τον «αδύνατο» της εθνοτικής κουλτούρας αλλά και ως πεποίθηση ότι η συναλλαγή, η επικοινωνία και η αλληλεγγύη με ίσους όρους προάγουν την αλληλοκατανόηση και τη συνύπαρξη μεταξύ των διαφορετικών πολιτισμών με βάση τις αρχές της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης (Δημοπούλου-Λαγωνίκα, 2006).

Εισαγωγή ΚΟΛΛΑΤΟΝ

Η ευρωπαϊκή ήπειρος είναι ένα μεγάλο μωσαϊκό λαών, γλωσσών, πολιτισμών. Η συνένωση των ευρωπαϊκών λαών αποτελούσε ένα όραμα και ταυτόχρονα μια ουτοπία. Οι εμπνευστές της θεώρησαν ως δύναμή της την επί αιώνες θεωρούμενη αδυναμία της, την ανομοιογένειά της (Μαρβάκης και άλλοι, 2001). Η Ευρώπη δεν έχει ακόμη κατακτήσει το όραμά της, αλλά εργάζεται για αυτό. Εργάζεται να ανασυγκροτηθεί, να ισχυροποιηθεί πολιτικά και οικονομικά, να μάθει πώς οι ποικίλες ομάδες της πολυεθνικής κοινωνίας της μπορούν να διαλεχτούν και να οικοδομήσουν μία διαπολιτισμική κοινωνία (Σαρρής, 2009).

Η τελευταία απογραφή στην Ελλάδα έδειξε πως ζούμε σε μια χώρα που έχει περισσότερους από το 10% του πληθυσμού της οικονομικούς μετανάστες (ΕΛΣΤΑΤ, 2011). Οι ανάγκες, τα ενδιαφέροντα, η νοοτροπία και ο τρόπος έκφρασης ατόμων με διαφορετικό πολιτισμό δε γίνονται όμως εύκολα ανεκτά. Υπάρχουν οι προκαταλήψεις, οι καθιερωμένες στάσεις απέναντι στο «ξένο», οι στερεοτυπικές σκέψεις, που αν και είναι ατεκμηρίωτες και ανακριβείς γενικεύσεις και ερμηνείες, εμπλέκουν συναισθηματικά τους ανθρώπους σε μια αρνητική προδιάθεση για τον «άλλο». Έτσι γεννιέται ο ρατσισμός, όχι μόνο ο θεσμικός αλλά και ο άτυπος, που δεν παύει να είναι αρκετά ισχυρός, ώστε να περιορίζει τις ευκαιρίες και τις επιλογές των μεταναστών (Καραντινός και Χριστοφιλοπούλου, 2010).

Το κυρίαρχο ερώτημα σε μια τέτοια κατάσταση είναι αυτό του τύπου του ανθρώπου που επιθυμούμε να διαμορφώσουμε: Πώς η κοινωνία και οι θεσμοί της μπορούν να συμβάλουν στο να αποκτήσουν κυρίως οι νέοι και τα παιδιά

εμπειρίες, όποια και αν είναι η εθνική, κοινωνική, πολιτισμική, θρησκευτική, ταυτότητα. (Γκόβαρης, 2001).

4. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα

Η ελληνική κοινωνία, όπως και οι κοινωνίες όλων των ευρωπαϊκών χωρών είναι πλέον πολυπολιτισμική. Προσπαθεί να ανταποκριθεί στη συνεχώς αυξανόμενη πολιτιστική διαφορετικότητα, που προέρχεται από το φαινόμενο της μετανάστευσης. Η εξέλιξη των μονοπολιτισμικών κοινωνιών σε πολυπολιτισμικές είναι πια γεγονός και προκαλεί νέες ανάγκες για την εκτίμηση και επίλυση τους (Αμίτσης, 2001). Σήμερα στο ελληνικό τοπίο υπάρχουν μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς οι οποίοι διαμένουν νόμιμα στη χώρα, ενώ ένας σημαντικός αριθμός εξ αυτών έχει πλέον την ελληνική υπηκοότητα (Παπαδοπούλου, 2011).

Η Ελλάδα είναι πλέον μία διαπολιτισμική χώρα στην οποία η υιοθέτηση και η συμφιλίωση με τη διαπολιτισμικότητα αποτελεί βασικό ζήτημα διάπλασης του μαθητικού δυναμικού και όχι μόνο (Νικολάου, 2011). Η παρουσία των αλλοδαπών μαθητών στο ελληνικό σχολείο, καθιστά αναγκαία την προσπάθεια για μια νέα μεθοδολογική και λειτουργική ανανέωση του σχολείου και της κοινότητας στην οποία ανήκει. Στην προσπάθεια αυτή η διαπολιτισμική εκπαίδευση αποτελεί ένα αξιόπιστο εργαλείο συνύφανσης της διαφορετικότητας, το οποίο συμβάλει στη συγκρότηση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης των λαών (Ζάχος και Χατζής, 2005).

Τα εκπαιδευτικά σχήματα που κατά καιρούς έχουν αναπτυχθεί αφορούν σε τρεις βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις:

- Την αφομοιωτική προσέγγιση που οδηγεί σ' ένα σχολείο μονοπολιτισμικό, μονογλωσσικό και εθνοκεντρικό, στο ιδεολογικό πλαίσιο του οποίου θα πρέπει κάθε μαθητής να υποταχθεί, παθητικά ή ενεργητικά, προκειμένου να «επιβιώσει» σ' αυτό.
- Τον πολιτισμικό σχετικισμό, που οδηγεί με τη σειρά του σε μία εκπαιδευτική πολιτική διαχωρισμού, είτε αυτή λαμβάνει χώρα στο ίδιο το σχολικό σύστημα (διαφορετικές τάξεις για αλλοδαπούς), είτε συνδυάζεται με τη δημιουργία ειδικών σχολικών δομών για τους «διαφορετικούς».
- Την διαπολιτισμικότητα, που αποδέχεται την ετερότητα ως υπαρκτή κατάσταση, και θέτει ως προτεραιότητα τη δημιουργία εκείνου του σχολικού περιβάλλοντος που θα χαρακτηρίζεται από: την αποδοχή και το σεβασμό της ιδιαιτερότητας του άλλου, τη δημιουργία κλίματος επικοινωνίας και συνεργασίας και τη φροντίδα για παροχή ίσων ευκαιριών πρόσβασης στη γνώση, καθώς και την κοινωνική, πολιτισμική και οικονομική ζωή (Νικολάου, 2011).

Το ζητούμενο τελικά, στην διαπολιτισμική εκπαίδευση, όπως και σε μια διαπολιτισμική κοινωνία, είναι η διασφάλιση μιας διαπολιτισμικής πορείας ως μία διαδικασία οικοδόμησης σχέσεων εμπιστοσύνης και συνεργασίας όλων των πολιτών (Κανακίδου και Παπαγιάννη, 2009). Βασιζόμενοι σε αυτήν την κατεύθυνση εκπαιδευτικοί και κοινωνικοί επιστήμονες οφείλουν να εστιάσουν την παρέμβαση τους εάν θέλουν να κερδίσουν το στοίχημα για μια κοινωνία χωρίς στερεότυπα και προκαταλήψεις.

4.1 Αποσαφήνιση ορισμών-όρων

4.1.2 Πολιτισμός και Κουλτούρα

Ο «πολιτισμός» συγγέεται συχνά με ένα γνήσιο υποσύνολό του, τον όρο «κουλτούρα». Ιστορικά, οι δύο αυτοί όροι αντανακλούν μέσα από τις διαφορετικές σημασίες που τους έχουν κατά καιρούς αποδοθεί και τις διαφορετικές χρήσεις στις οποίες έχουν αξιοποιηθεί πολλές καίριες ιδέες, συνθήκες, εμπειρίες και συγκρούσεις που προσδιόρισαν τη φυσιογνωμία και την εξέλιξη της σύγχρονης εποχής (Hofstede, 2002).

Σήμερα, με τον όρο πολιτισμό έχουμε την τάση να συμπεριλαμβάνουμε τις διάφορες κουλτούρες. Ο Lévi-Strauss μιλάει για έναν ενιαίο πολιτισμό (civilisation) ο οποίος απαρτίζεται από διάφορες κουλτούρες (cultures). Έτσι ο όρος πολιτισμός (civilisation) κρατάει μία υπερεθνική έννοια, ενώ ο όρος κουλτούρα (culture) χρησιμοποιείται κυρίως σε (ενδο) κοινωνικό επίπεδο και μπορεί να αναφέρεται σε μία ομάδα ή μια κατηγορία. Υπό αυτό το πρίσμα θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο πολιτισμός αντιπροσωπεύει την ενότητα και η κουλτούρα την διαφοροποίηση. (Holdforth, 2009).

4.1.3 Διαφορετικότητα, Διαπολιτισμικότητα και Πολυπολιτισμικότητα Διαφορετικότητα

Η διαφορετικότητα είναι ταυτότητα, ελευθερία και συνυπολογισμός. Είναι το αδιαμφισβήτητο δικαίωμα των ανθρωπίνων όντων να είναι όποιοι και ό,τι είναι. Να μπορούν να ενεργούν σύμφωνα με τις προσταγές της δικής τους προσωπικότητας. Η διαφορετικότητα είναι ελευθερία (Coutland, 2006).

Η διαφορετικότητα έχει δύο διαστάσεις: α. η πρωταρχική διαφορετικότητα, αναφέρεται κυρίως στους βιολογικούς παράγοντες, όπως το φύλο, η φυλή, η ηλικία, η αναπηρία, η εθνικότητα κλπ. και β. η δευτερεύουσα αναφέρεται στις κοινωνικοπολιτισμικές διαφορές, όπως η γλώσσα, η θρησκεία, η εκπαίδευση, η κουλτούρα. Αυτές οι διαφορές δημιουργούν εμπόδια ένταξης τόσο σε ατομικό, όσο και σε θεσμικό επίπεδο (Duvall, 1994 στο Κούτρα, 2006). Εξετάζοντας ωστόσο τη διαφορετικότητα, οφείλουμε να λαμβάνουμε υπόψη

μας, ότι ο στόχος είναι οι κοινότητες "να ζουν με τη διαφορετικότητα", με βασική αξία την πολυπολιτισμικότητα. Όσο πιο ανεπιθύμητες είναι αυτές οι διαφορές για τις ομάδες, τόσο μεγαλύτερη είναι η πίεση για αποκλεισμό και αφομοίωση (Τσάκαλος, 2000).

Διαπολιτισμικότητα και Πολυπολιτισμικότητα

Ο όρος «διαπολιτισμικός» (*intercultural*) αναφέρεται, λόγω της πρόθεσης «δια», στην αλληλεπίδραση, την αμοιβαιότητα και αληθινή αλληλεγγύη, ενώ παράλληλα ο όρος περιγράφει μια νέα μορφή συμβίωσης των πολιτισμών όπου κάθε αποκλίνουσα συμπεριφορά μπορεί να γίνει αποδεκτή, κάθε ξένη συνήθεια μπορεί να είναι αναγνωρίσιμη, κάθε πολυγλωσσία αυτονόητη, με αποτέλεσμα να επιδιώκεται η επαφή των ανθρώπων με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο (Κανακίδου & Παπαγιάννη, 1998). Σύμφωνα με τον Νικολάου (2005) η διαπολιτισμικότητα είναι ένας από τους πολλούς τρόπους διαχείρισης της πολυπολιτισμικότητας και δε θα πρέπει να συγγέεται ούτε με την αφομοίωση, αλλά ούτε και με τον πολιτισμικό σχετικισμό.

Ο όρος «πολυπολιτισμικότητα» (*multiculturalism*) αφορά στην ψυχολογική θεώρηση που αναγνωρίζει την ύπαρξη ισοτιμίας ανάμεσα στις διάφορες εθνικές ομάδες και κουλτούρες, αλλά και το δικαίωμα αυθύπαρκτης και αυτόνομης ανάπτυξης της μοναδικότητας που χαρακτηρίζει την κάθε μία από αυτές (Shiraev & Levy, 2007). Η υιοθέτηση της πολυπολιτισμικότητας επιτρέπει την ελεύθερη έκφραση της διαφορετικότητας, το σεβασμό και την αποδοχή του διαφορετικού χωρίς το δίλημμα του ποια κουλτούρα είναι ανώτερη ή καλύτερη. Κάθε μέλος της κουλτούρας που εκπροσωπείται έχει τα ίδια δικαιώματα να αναπτύξει, τις δικές του δραστηριότητες, αξίες και νόρμες μέσα σε ένα περιβάλλον όπου συνυπάρχει αρμονικά με άτομα από διαφορετικές κουλτούρες. Η έννοια «πολυπολιτισμικός» ωστόσο υπονοεί έναν απλό χαρακτηρισμό συνύπαρξης διαφορετικών πολιτισμών (Γκότοβος, 2002).

4.2 Διαπολιτισμική Επικοινωνία

Στη διαπολιτισμική επικοινωνία επιχειρείται να ξεπεραστούν τα εμπόδια της γλωσσικής διαφοράς και της διαφοροποιημένης συμπεριφοράς εξαιτίας της πολιτισμικής προέλευσης, αναζητώντας ομοιότητες που ενώνουν (Bolten, 1993). Σε μια εκπαιδευτική διαδικασία επικοινωνίας μεταξύ διαφόρων εθνοπολιτισμικών ομάδων, η επιτυχής επικοινωνία είναι η προϋπόθεση για την αποτελεσματική μετάδοση της γνώσης (Μάρκου 1999, Νικολάου, 2005).

4.3 Στερεότυπα και Προκαταλήψεις

Τα στερεότυπα είναι ουσιαστικά μια μορφή κατηγοριοποίησης και γενίκευσης που γίνεται ανάμεσα στους ανθρώπους. Ορίζονται δηλαδή ως μια

απλοποιημένη, σχηματοποιημένη και γενικευμένη αντίληψη, η οποία χαρακτηρίζει την κοινή συνείδηση για κάποια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα ή άτομο. Οι αντιλήψεις μας για πρόσωπα ή ομάδες ατόμων είναι ένα ειδικό μέρος των στάσεών μας (Τάτσης, 2002).

Τα στερεότυπα είναι άμεσα συνδεδεμένα με την προκατάληψη, αφού αποτελούν το περιεχόμενό της. Προκατάληψη είναι η διαμορφωμένη εκ των προτέρων αρνητική γνώμη, κρίση ή στάση, χωρίς τη σε βάθος έρευνα των πραγμάτων. (Γερογιάννης, 1999, Van Loo, 2013). Οι προκαταλήψεις, όπως και τα στερεότυπα, δεν αλλάζουν εύκολα, ακόμη κι αν τα άτομα που τις έχουν έρθουν σε επαφή με επαληθευμένες αποδείξεις της εσφαλμένης γνώμης τους. Αν και η προκατάληψη και τα αρνητικά στερεότυπα αποτελούν συνήθως τη βάση της δυσμενούς μεταχείρισης κάποιων ατόμων ή ομάδων, οι δύο αυτές αντιλήψεις μπορούν να υπάρξουν και ανεξάρτητα η μία από την άλλη. Πολλές φορές οι προκαταλήψεις δεν εκδηλώνονται πρακτικά ως εχθρική συμπεριφορά. Το αν θα συμβεί ή δε θα συμβεί αυτό εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως είναι η προσωπικότητα, το κοινωνικό περιβάλλον, η οικονομική κατάσταση του ατόμου κ.τ.λ. (Σκούρτου, 2004).

4.4 Η διαπολιτισμική Κοινωνική Εργασία

Η διαπολιτισμική κοινωνική εργασία, όπως σταδιακά διαμορφώνεται, δεν αποτελεί ένα μοναδικό, συμπαγές μεθοδολογικό μοντέλο εφαρμογής στην πολυπολιτισμική πραγματικότητα. Διαμορφώνεται ως ανταπόκριση στις αυξανόμενες ανάγκες, οι οποίες προέκυψαν από τις μετακινήσεις πληθυσμών και τη συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμών στον ίδιο χώρο. (Δημοπούλου-Λαγωνίκα, 2006).

Ιδεολογικά, βασίζεται στο μοντέλο εναντίωσης στην καταπίεση και στις διακρίσεις ενώ πολλές γνώσεις και δεξιότητες ανατρέχουν και σε άλλα μοντέλα της (Payne, 2006). Η Εκτελεστική Επιτροπή της Διεθνούς Ομοσπονδίας Κοινωνικής Εργασίας (IFSW, 2014) τονίζει στον ορισμό της κοινωνικής εργασίας τις αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της συλλογικής ευθύνης και του σεβασμού της διαφορετικότητας. Μέσω των πρακτικών της εφαρμογών η διαπολιτισμική κοινωνική εργασία «ακουμπά» στον εν λόγω ορισμό επιβεβαιώνοντας την αποδοχή της διαφορετικότητας όχι μόνο στη βάση της βοήθειας του «δυνατού» της κυρίαρχης κουλτούρας προς τον «αδύνατο» της εθνοτικής ομάδας, αλλά και ως πεποίθηση ότι η συναλλαγή, η επικοινωνία και η αλληλεγγύη με ίσους όρους προάγουν την αλληλοκατανόηση και τη συνύπαρξη μεταξύ των διαφορετικών πολιτισμών (Δημοπούλου-Λαγωνίκα, 2005, Garald and Escobar, 1988, Greene et al, 1996, NASW, 2008, IFSW, 2014).

Μεθοδολογικά, η διαπολιτισμική κοινωνική εργασία στη διευρυμένη σύγχρονη μορφή της εμπεριέχει αφενός μεν τη διαπολιτισμική συμβουλευτική στο μικροεπίπεδο- άτομα, οικογένειες, μικρές ομάδες - και αφετέρου τις παρεμβάσεις στο μακροεπίπεδο, οι οποίες αναφέρονται σε στρατηγικές ευαισθητοποίησης και κινητοποίησης της τοπικής και ευρύτερης κοινότητας, καθώς και της ομαλής συνύπαρξης τους με την κουλτούρα υποδοχής (Δημοπούλου-Λαγωνίκα, 2006, Hare, 2004).

Στην άσκηση της Διαπολιτισμικής Κοινωνικής Εργασίας, από τον επαγγελματία ή τον φοιτητή Κοινωνικό Λειτουργό, είναι απαραίτητη, η ελεγχόμενη και συνειδητή προσπάθεια συναισθηματικής ταύτισης ή ενσυναίσθησης με τους εξυπηρετούμενους και τις διάφορες εθνοτικές ομάδες. (Δημοπούλου Λαγωνίκα, 2006). Αναφέροντας στον όρο «πολιτισμική ενσυναίσθηση» οι Duche & Zayas (2001: 246), επισημαίνουν ότι «η πολιτισμική ενσυναίσθηση επιτρέπει στους κοινωνικούς λειτουργούς να χρησιμοποιήσουν τις δεξιότητες τους σε καταστάσεις όπου απουσιάζουν οι συνήθεις ενδείξεις στις οποίες στηρίζονται για κατανόηση και επικοινωνία».

Οι νέες κοινωνικές συνθήκες που διαμορφώνονται και η εξέλιξη της επιστήμης, καθιστούν αναγκαίο τον εκσυγχρονισμό θεωριών, όρων και εννοιών. Συνεπώς και η έννοια της ενσυναίσθησης έχει αναθεωρηθεί και έχει προσαρμοστεί στην διαπολιτισμικότητα (NASW, 2008). Οι κοινωνικοί λειτουργοί, καλούνται να αναθεωρήσουν τα στερεότυπα, να εκπαιδεύσουν τις διάφορες κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού στην εν λόγω ενσυναίσθηση. Εξάλλου, η κατανόηση και ο σεβασμός της διαφορετικότητας αποτελεί υποχρέωση αλλά και απαραίτητη γνώση, ώστε σε συνδυασμό με την κοινωνική δράση να επιτευχθούν η κοινωνική αλλαγή και η κοινωνική δικαιοσύνη (Garaf and Werkmeister, 2013).

Η εφαρμογή της διαπολιτισμικής κοινωνικής εργασίας μέσα στο σχολείο και στην ευρύτερη σχολική κοινότητα, κατά αυτήν την έννοια, κρίνεται αναγκαία για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών και τη συνύπαρξη του με τον γηγενή πληθυσμό μέσα σε ένα θετικό κλίμα που θα κυριαρχεί η διαπολιτισμική επικοινωνία και ο σεβασμός στο διαφορετικό.

4.5 Εφαρμογή στη Πράξη; Πλαίσιο Εργασίας: Εργαστήριο Διαπολιτισμικής Αγωγής και Δράσης

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο το Τμήμα της Κοινωνικής Εργασίας του Τ.Ε.Ι Κρήτης έχει δημιουργήσει στο Δήμο Ηρακλείου το «Εργαστήριο Διαπολιτισμικής Αγωγής και Δράσης» σκοπός του οποίου είναι, η εκπαίδευση των φοιτητών του τμήματος στην εφαρμογή της Κοινωνικής Εργασίας με ιδιαίτερη έμφαση στις αρχές και αξίες της διαπολιτισμικής προσέγγισης. Η προετοιμασία και η

εκπαίδευση των φοιτητών πραγματοποιείται μέσω των διαδικασιών και συνεργασιών με φορείς, άτομα και ομάδες για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών και την αρμονική συνύπαρξη τους με τον γηγενή πληθυσμό. Επιμέρους στόχοι αποτελούν, η ανάληψη πρωτοβουλιών και ο σχεδιασμός δράσεων για την ανάπτυξη του σεβασμού στη διαφορετικότητα του χρώματος, της καταγωγής, της κουλτούρας, της γλώσσας και της θρησκείας, η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού για τα εν λόγω θέματα και η δημιουργία ευκαιριών προβολής και παρουσίας των μεταναστών στην τοπική κοινωνία.

Ωστόσο με τη δράση του, το Εργαστήριο Διαπολιτισμικής Αγωγής και Δράσης (Ε.Δ.Α.Δ.), επιδιώκει να αναδείξει τη σημασία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην ανάπτυξη συνεργασίας, δημοκρατικής συνύπαρξης και αλληλεγγύης του ντόπιου πληθυσμού με τους μετανάστες, αποσκοπώντας στην κοινωνική συνοχή της τοπικής κοινωνίας. Στο πλαίσιο αυτό, το Τμήμα έχει υπογράψει προγραμματική σύμβαση με το Δήμο Ηρακλείου (Αριθμό 507/2011 Απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Ηρακλείου, Αριθμό Πράξης 1218/25-7-2011 του Συμβουλίου του ΤΕΙ Κρήτης), αντικείμενο της οποίας είναι η μελέτη του μεταναστευτικού φαινομένου και η παρέμβαση του σε ζητήματα σχετικά με την κοινωνική ένταξη των μεταναστών στον κοινωνικό ιστό της πόλης.

Κάποιοι από τους επιμέρους στόχους της σύμβασης αφορούν στην ενεργοποίηση, οργάνωση και συμμετοχή του μεταναστευτικού πληθυσμού στην κοινωνική ζωή της πόλης, καθώς και στην επιστημονική στήριξη για την οργάνωση και λειτουργία του Συμβουλίου Ένταξης Μεταναστών του Δήμου Ηρακλείου (ΣΕΜ) (Ν. 3852/2010 «Καλλικράτης»).

4.5.1 Μια σύντομη αναδρομή των παρεμβάσεων του Εργαστηρίου Διαπολιτισμικής Αγωγής και δράσης

Το Εργαστήριο ξεκίνησε την παρέμβαση του από το 2000, σε ημι-αστικούς και αγροτικούς Δήμους του Ηρακλείου και από το 2007 έως σήμερα επικεντρώνει τη δράση του στην τοπική κοινωνία της πόλης. Αρχικά, σχεδιάστηκαν ποιοτικές και ποσοτικές μελέτες για τη διερεύνηση των χαρακτηριστικών και των αναγκών των μεταναστών, τη διερεύνηση των αντιλήψεων τους, τη διερεύνηση και καταγραφή των χαρακτηριστικών των προγραμμάτων και φορέων που επεξεργάζονται θέματα των μεταναστών, καθώς και άλλες (Πελεκίδου, Προκοπάκης, 2011-12).

Παράλληλα, με τις προαναφερθείσες ερευνητικές μελέτες πραγματοποιήθηκαν παρεμβάσεις, δράσεις και συνεργασίες για την ενδυνάμωση και την οργανωτική υποστήριξη των ομάδων-πρωτοβουλίας των μεταναστών, την ενημέρωση και διασύνδεση τους με τις υπηρεσίες τους καθώς και την ε-

νεργοποίησή τους για τη συλλογική διεκδίκηση των δικαιωμάτων και επίλυση των αναγκών τους (Πελεκίδου, Προκοπάκης, 2011-12).

Σήμερα το Εργαστήριο με τους σπουδαστές του και το διεπιστημονικό-εκπαιδευτικό του προσωπικό (κοινωνικός λειτουργός και κοινωνιολόγος), αξιοποιώντας τα αποτελέσματα από τις παραπάνω έρευνες-μελέτες σε συνεργασία με το Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών και το Γραφείο Κοινωνικής Πολιτικής του Δήμου Ηρακλείου, επικεντρώνονται σε δράσεις ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης όλων των κατοίκων (ντόπιων και μεταναστών) της τοπικής κοινότητας για τη συνύπαρξη της με το «διαφορετικό» (Πελεκίδου, Προκοπάκης, 2013-14).

4.6 Παρέμβαση σε σχολική κοινότητα. Μια πιλοτική εφαρμογή της δράσης «Ακούω-Βλέπω και Μιλώ στην Πόλη μου»: Άρση στερεοτύπων και προκαταλήψεων με δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης

4.6.1 Υλικό και μέθοδος της παρέμβασης

4.6.1.1 Πληθυσμός στόχος

Ο πληθυσμός στόχος είναι οι κάτοικοι της πόλης του Ηρακλείου που στο σύνολο τους συναναστρέφονται με το «διαφορετικό» στους χώρους όπου εκπαιδεύονται, εργάζονται και επικοινωνούν. Μόνιμοι κάτοικοι του Δήμου Ηρακλείου φτάνουν περίπου στους 173.000 καθώς 25.000 του πληθυσμού είναι μετανάστες χωρών της Ε.Ε. και υπήκοοι τρίτων χωρών με μεγαλύτερο ποσοστό αυτών της Αλβανικής Υπηκοότητας (ΕΛΣΤΑΤ, 2011).

4.6.1.2 Σχεδιασμός μελέτης παρέμβασης

Η δράση, η οποία σχεδιάστηκε καθώς και οι περισσότερες στο πλαίσιο εργασίας του Εργαστηρίου, υπόκειται στους περιορισμούς που επιβάλλει η εκπαίδευση των φοιτητών. Στο συγκεκριμένο πλαίσιο η παρέμβαση των φοιτητών ξεκινά αρχικά με τη μελέτη του εκπαιδευτικού υλικού, καθώς και του υλικού του Εργαστηρίου προκειμένου να αποκτήσουν τις απαραίτητες θεωρητικές γνώσεις σχετικά με την ομάδα στόχο και το πεδίο έτσι ώστε να σχεδιάσουν μία ολοκληρωμένη παρέμβαση. Στο σημείο αυτό, οι εκπαιδευτές και οι συνεργάτες του εργαστηρίου υποστηρίζουν την εκπαίδευση των φοιτητών με την ανάλογη προετοιμασία που θα πραγματοποιήσουν στο πεδίο δράσης (συναντήσεις, επαφές με φορείς, δέσμευση συνεργασίας, προκαταρκτικές συναντήσεις με εν δυνάμει συνεργάτες, προκαταρκτική διερεύνηση ερευνητικών εργαλείων κ.λπ). Στην εν λόγω περίπτωση η ομάδα εργασίας είχε μια πρώτη εικόνα από προηγούμενη εμπειρία του εργαστηρίου (συνεργασία με Συλλόγους μεταναστών, εκπροσώπους φορέων που ασχολούνται

με τα θέματα μετανάστευσης κ.α.) για τα θέματα της διαπολιτισμικότητας στην πόλη του Ηρακλείου. Μια συστηματική μελέτη στον πληθυσμό της πόλης για τη διερεύνηση των εν λόγω θεμάτων απαιτούσε πολύ χρόνο κι αυτό θα καθυστερούσε τόσο την εκπαίδευση των φοιτητών όσο και την παρέμβαση προς όφελος της ομάδας-στόχου. Για τον λόγο αυτό, η ομάδα αποφάσισε να αξιοποιήσει την ποιοτική μεθοδολογία διερεύνησης, μέσα από μια έρευνα-δράσης η οποία μεταξύ άλλων θετικών σημείων θα έδινε την γνώση και εμπειρία στους φοιτητές για μια ολοκληρωμένη παρέμβαση (Πελεκίδου, Προκοπάκης, 2011).

Η συγκεκριμένη μέθοδος είναι μια διαδικασία διερεύνησης και εκτίμησης των αναγκών και ταυτόχρονα μία στρατηγική εντοπισμού και ανάπτυξης των τρόπων και διαδικασιών μέσω των οποίων θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν αυτές οι ανάγκες. Η συλλογή των δεδομένων σχετικά με ένα πρόβλημα συνδέεται άμεσα με την δραστηριοποίηση για την κάλυψη του. Η έρευνα-δράσης αντιμετωπίζει την κοινότητα ή την ομάδα στόχου ως μονάδα λύσης των ζητημάτων που την απασχολεί (Καλλινικάκη, 2010).

4.6.1.3 Επιλογή δείγματος

Η επιλογή του δείγματος έγινε με θεωρητικά κριτήρια. Οι κάτοικοι στην εστιασμένη ομάδα επιλέχθηκαν με τη μέθοδο κορεσμού (Καλλινικάκη, 2010). Η ομάδα προσπάθησε με τη μέθοδο αυτή να εξασφαλίσει τη διαφορετικότητα του δείγματος σε σχέση με τα κοινωνικό-δημογραφικά τους στοιχεία και την εμπειρία που είχαν σε σχέση με το «διαφορετικό». Κατά αυτόν τον τρόπο οι τέσσερις εστιασμένες ομάδες των οχτώ ατόμων σχηματίστηκαν από κατοίκους α) με διαφορετικό φύλλο, β) διαφορετική ηλικία, γ) διαφορετική υπηκοότητα, δ) με διαφορετική οικογενειακή κατάσταση ε) με διαφορετική επαγγελματική κατάσταση ζ) με εμπειρία επαφής με μετανάστη και η) χωρίς την εμπειρία της επαφής με μετανάστη.

Για τις ημι-δομημένες συνεντεύξεις η επιλογή του δείγματος έγινε με κριτήρια την καταλληλότητα και την διαθεσιμότητα (Καλλινικάκη, 2010). Οι εκπρόσωποι των τοπικών συμβουλίων στις γειτονίες του Ηρακλείου είναι τα άτομα εκείνα που εργάζονται για την διερεύνηση των θεμάτων που απασχολούν την γειτονιά και προσπαθούν να τα επιλύσουν σε συνεργασία με φορείς και θεσμούς της περιοχής και του Δήμου. Κατά αυτόν τον τρόπο επιλέχθηκαν για τις ανάγκες της εν λόγω έρευνας οι πρόεδροι, οι αντιπρόεδροι και οι υπεύθυνοι των κοινωτικών θεμάτων των πέντε τοπικών συμβουλίων της πόλης, στο σύνολο τους δεκαπέντε άτομα. Ωστόσο ένας ακόμη λόγος επιλογής του εν λόγω δείγματος ήταν και η προσβασιμότητα της ερευνητικής ομάδας στο πεδίο.

4.6.1.4 Φάσεις της Έρευνας-Δράσης

Η έρευνα-δράσης είχε δύο φάσεις. Η πρώτη φάση επικεντρώθηκε στη συλλογή δεδομένων από δύο πληθυσμιακά σύνολα: μετανάστες και ντόπιους κατοίκους και προσώπων-κλειδιών των γειτονιών. Το πρώτο σύνολο ήταν αυτό που είχε την εμπειρία της επαφής με το διαφορετικό σε καθημερινή πρακτική καθώς και αυτό το οποίο ίσως σε κάποιο βαθμό να είχε νιώσει τη διάκριση ή την ξενοφοβία. Το δεύτερο σύνολο, ήταν αυτό που θα μπορούσε να εκτιμήσει γενικότερα το κοινωνικό κλίμα σε σχέση με την διαφορετικότητα και να προτείνει λύσεις ή να τοποθετηθεί με μια πιο διευρυμένη άποψη στο θέμα της μελέτης.

Η δεύτερη φάση επικεντρώθηκε στην ανακοίνωση των αποτελεσμάτων και την τοποθέτηση των ιδών των ενδιαφερόμενων σχετικά με τις πιθανές λύσεις ή παρεμβάσεις που θα μπορούσαν να έχουν οι ίδιοι ενεργό συμμετοχή για την επίλυση των θεμάτων που τους απασχολούν.

4.6.1.5 Θεματικές ενότητες των συνεντεύξεων

Οι θεματικές ενότητες που πλαισίωσαν τις συνεντεύξεις αφορούσαν στους εξής παρακάτω άξονες:

1. Η ταυτότητα της γειτονιάς μας. Στόχος αυτής της ενότητας ήταν να λάβουμε πληροφορίες σχετικά με το πώς βλέπουν οι ερωτώμενοι την γειτονιά τους, τί σημαίνει γι αυτούς η γειτονιά, ποια η θέση των ιδιών μέσα σε αυτήν, ποια τα χαρακτηριστικά της και ποιες οι μνήμες τους.
2. Σχέσεις των κατοίκων της γειτονιάς. Στόχος της εν λόγω ενότητας ήταν η διερεύνηση του κοινωνικού κλίματος της γειτονιάς, που σε κάθε μία είναι διαφορετικό και μοναδικό. Επιδιώξαμε να διερευνήσουμε πληροφορίες σχετικά με τις σχέσεις που αναπτύσσουν, τις δυσκολίες που συναντούν στις μεταξύ τους σχέσεις, τις συμπεριφορές και στάσεις που παρατηρούν, τον τρόπο με το οποίο επιλύουν τα ζητήματα που εμφανίζονται (ωριμότητα ή διάλυση).
3. Η έκφραση της διαφορετικότητας μέσα στη γειτονιά. Στόχος ήταν η λήψη πληροφοριών και στοιχείων σχετικά με το πώς οι συμμετέχοντες βλέπουν το «διαφορετικό» στη γειτονιά τους.
4. Η στάση των κατοίκων στο «διαφορετικό». Στόχος ήταν να διερευνήσουμε πώς αντιμετωπίζουν το διαφορετικό, ποιες συμπεριφορές βλέπουν συχνά να επαναλαμβάνονται, αν παρατηρούν κάποια αρνητική στάση των κατοίκων της γειτονιάς απέναντι στο διαφορετικό κι αν ναι, πώς σκέφτονται οι ίδιοι ότι μπορούν αυτές οι στάσεις να μετατραπούν σε θετικές, ποιες είναι οι προτάσεις τους.

4.6.1.6 Επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων

Οι συνεντεύξεις των ομάδων-στόχου καταγράφηκαν και το περιεχόμενο τους κωδικοποιήθηκε. Ακολούθησε η απόδοση του νοήματος σε πρώτη φάση και έπειτα η κατηγοριοποίηση ανά θεματική ενότητα (Καλλινικάκη, 2010, Ράτσικα, 2001).

4.6.1.7 Αποτελέσματα της έρευνας-δράσης

Αρχικά να αναφερθεί ότι οι γειτονίες στις οποίες κατοικούν οι συμμετέχοντες της εν λόγω μελέτης αφορούν τις δημοτικές ενότητες του Δήμου Ηρακλείου μετά την συνένωση που επέβαλλε το Νομικό Πλαίσιο του «Καλλικράτη» (Ν. 3852/2010 «Καλλικράτης»). Το κοινό χαρακτηριστικό των δημοτικών αυτών ενότητων (γειτονιών) είναι η παρουσία του μεταναστευτικού πληθυσμού από τη δεκαετία του 1990. Ωστόσο, η κάθε μία έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά τα οποία σε προηγούμενη μελέτη των φοιτητών διερευνήθηκαν. Οι τελευταίοι δηλαδή, πριν προχωρήσουν στην έρευνα-δράσης, αξιοποίησαν τη μέθοδο της παρατήρησης, της μελέτης αρχείου και τις άτυπες συναντήσεις με πρόσωπα κλειδιά στις δημοτικές ενότητες, προκειμένου να λάβουν τα πρώτα στοιχεία και χαρακτηριστικά αυτών (γεωγραφικά, δημογραφικά στοιχεία, κοινωνικές υπηρεσίες, σύλλογοι, άλλοι φορείς, κ.λπ.).

Αναφορικά με τις θεματικές ενότητες των συνεντεύξεων τα αποτελέσματα ήταν τα εξής:

Σε σχέση με την **πρώτη ενότητα** παρατηρήθηκαν δύο τάσεις η μία είχε να κάνει με τους κατοίκους που έως και σήμερα θεωρούν ότι η γειτονιά είναι το σπίτι τους και την παρομοιάζουν ως οικογένεια τους και η δεύτερη τάση που αρκετοί συμμετέχοντες μιλούν για μια γειτονιά που έχει χάσει το χαρακτηριστικό της ενότητας που είχε παλαιότερα και αυτό που κυριαρχεί σε αυτήν είναι ο φόβος και η απομόνωση στον εαυτό.

Σε σχέση με την **δεύτερη ενότητα** περιγράφοντας τις σχέσεις μέσα στη γειτονιά οι περισσότεροι μίλησαν για σχέσεις που χαρακτηρίζονται από εντάσεις οι οποίες αυτές άλλοτε μπορεί να οφείλονται σε μικροδιαφορές όπως σε επίπεδο γεινίασης και άλλοτε σε συγκρούσεις και εντάσεις που οφείλονται στην τάση του ανθρώπου να απομονώνεται, να αναζητά άλλους τρόπους επικοινωνίας, να επιλέγει πιο προσεκτικά τους φίλους και γείτονες τους, να φοβάται να εμπιστευτεί, να φοβάται να αποδεχτεί και να σεβαστεί αυτόν που είναι διαφορετικός από αυτόν. Στις γειτονίες που ήταν πιο έντονο το στοιχείο του μεταναστευτικού πληθυσμού ωστόσο, μίλησαν αμέσως για τις σχέσεις με μετανάστες και ντόπιους αναγνωρίζοντας την ανάγκη για την μεταξύ τους συνύπαρξη. Μίλησαν για την ανάγκη να μάθουν ο ένας τον άλλον για να αποβάλλουν τον φόβο τους προς το ξένο. Ανέφεραν πώς τα μέσα

μαζικής ενημέρωσης επηρεάζουν αρνητικά και σε μεγάλο βαθμό τους ανθρώπους με αποτέλεσμα να γενάτε ένας «αδόμητος» ρατσισμός.

Σχετικά με την **τρίτη θεματική ενότητα** και την έκφραση της διαφορετικότητας σε επίπεδο γειτονιάς οι περισσότεροι συμφώνησαν ότι το διαφορετικό έχει να κάνει με την καταγωγή, την κουλτούρα, το χρώμα και την θρησκεία. Σε μία μόνο γειτονιά, όπου ο μεταναστευτικός πληθυσμός είναι αριθμητικά πολύ μικρός, ανέφεραν ότι το διαφορετικό στη γειτονιά τους εκφράζεται λόγω ίσως διαφορετικής κοινωνικοποίησης, διαφορετικών εμπειριών και διαφορετικής ηλικίας.

Στην **τελευταία θεματική ενότητα** οι περισσότεροι τόνισαν ότι η στάση των κατοίκων στη γειτονιά τους απέναντι στο διαφορετικό συνδέεται με στερεότυπα και προκαταλήψεις. Όλοι αναγνωρίζουν ότι η επαφή, η γνωριμία και η επικοινωνία με τον «άλλον», τον «διαφορετικό» είναι ένα σημαντικό πρώτο βήμα για να αποτραπεί ο φόβος στο ξένο. Η εκπαίδευση, η ενημέρωση, και η ευαισθητοποίηση των παιδιών, η πραγματοποίηση δράσεων, με την συμμετοχή όλων, που αφορούν την ανταλλαγή των πολιτιστικών εθίμων είναι κάποιες από τις προτάσεις που ανέφεραν οι συμμετέχοντες προκειμένου να απαντήσουν στο πώς μπορούμε να άρουμε τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα. Πολλοί, μίλησαν για την ανάγκη επιμόρφωσης-σε επίπεδο ψυχοδυναμικών και βιωματικών δράσεων- των ανθρώπων που έχουν βιώσει αρνητικές εμπειρίες, έχουν δεχτεί τη διάκριση ή κάποιου τύπου ρατσισμό. Ωστόσο, δεν ήταν λίγοι αυτοί που τόνισαν ότι για την αντιμετώπιση τέτοιων ζητημάτων ευθύνη έχει το κράτος. Τεκμηριώνοντας την άποψη τους αναφέρθηκαν συγκεκριμένα στην αλλαγή νομικού πλαισίου για την είσοδο και παραμονή των μεταναστών στην Ελλάδα.

4.6.1.8 Αποτελέσματα από τις ημι-δομημένες συνεντεύξεις στους εκπροσώπους των τοπικών συμβουλίων

Σε σχέση με τον πρώτο θεματικό άξονα οι εκπρόσωποι των τοπικών συμβουλίων μίλησαν για τις γειτονίες (δημοτικές ενότητες) που εκπροσωπούν αναφέροντας την προσπάθεια τους να διατηρήσουν τα στοιχεία συνοχής και αλληλεγγύης μεταξύ των κατοίκων. Αναφέρθηκαν κυρίως σε δράσεις που έχουν πραγματοποιήσει σε σχέση με τον στόχο αυτό και οι περισσότεροι επεσήμαναν τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει ο περιβάλλοντας χώρος μιας γειτονιάς για την ενίσχυση της συμμετοχής των κατοίκων σε δρώμενα που τους αφορούν.

Σχετικά με τον δεύτερο άξονα αρκετοί έθιξαν το θέμα του «ανήκειν» μέσα σε μια γειτονιά. Συγκεκριμένα μίλησαν ότι οι σχέσεις των κατοίκων επηρεάζονται από το πόσο οι ίδιοι θεωρούν ότι ανήκουν στην γειτονιά αυτοί. Μίλησαν για τα σημεία της ιστορίας και παράδοσης που ενθαρρύνουν το

αίσθημα του «ανήκειν» και αναφέρθηκαν στην κατηγορία των ηλικιωμένων οι οποίοι διατηρούν περισσότερο γειτονικές σχέσεις και σχέσεις φιλίας μεταξύ τους. Ωστόσο τονίστηκε από κάποιους, στις περιοχές κυρίως όπου υπάρχει η διαμονή προσφυγικού πληθυσμού ή διαμονή κατοίκων από τον ίδιο τόπο καταγωγής, ότι οι σχέσεις είναι πιο θετικές. Οι άνθρωποι μοιράζονται κοινές εμπειρίες, κοινές συνήθειες και έθιμα κι αυτό είναι πιο οικείο για μια πρώτη επαφή. Μιλώντας για τις σχέσεις των γηγενών με τους μετανάστες ανέφεραν τρεις τάσεις η μία που απορρίπτει τον μετανάστη γείτονα, η δεύτερη που θέλει να τον αφομοιώσει στα πολιτισμικά και θρησκευτικά στοιχεία του ντόπιου κατοίκου και η τρίτη που αποδέχεται τον μετανάστη με τα δικά του πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Για την τρίτη τάση οι περισσότεροι συμφώνησαν ότι ενισχύεται από τις σχέσεις που αποκτούν τα παιδιά στο σχολείο με τα μεταναστόπουλα.

Όσον αφορά τον τρίτο άξονα οι περισσότεροι μίλησαν για την έκφραση του διαφορετικού μέσα από την εικόνα που έχουν για τον μετανάστη. Γειτονίες που έχουν δεχτεί μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών συμβιώνουν καθημερινά μαζί τους. Οι μετανάστες νοικιάζουν τα σπίτια τους και κάποιοι ίσως να δουλεύουν στην επιχείρησή τους. Για τους εκπροσώπους των τοπικών συμβουλίων το «διαφορετικό» συνδέεται άμεσα με τον μετανάστη διότι πολλές φορές τα ζητήματα που χρειάζεται να προωθήσουν ή να επιλύσουν απασχολούν οικογένειες μεταναστών. Χαρακτηριστικά, ωστόσο, εκπρόσωπος από γειτονιά όπου διαμένουν οι περισσότεροι μετανάστες ανέφερε τη συμμετοχή των μεταναστών σε πολιτιστικές εκδηλώσεις της γειτονιάς. Οι περισσότεροι συμφώνησαν ότι οι γειτονίες με τον χρόνο αλλάζουν και παίρνουν τα χαρακτηριστικά των μεταναστών. Σε κάποιες από αυτές έχει δημιουργηθεί και θρησκευτικός χώρος για την άσκηση των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων, καθώς σε άλλες υπάρχουν μαγαζιά με προϊόντα της χώρας του μετανάστη. Με κάθε τρόπο οι εκπρόσωποι, άλλοι λιγότερο και άλλοι περισσότερο, προσπαθούν να προωθήσουν δράσεις για τη συνύπαρξη του μετανάστη με τον γηγενή πληθυσμό.

Στον τελευταίο άξονα οι συμμετέχοντες μίλησαν για την ύπαρξη των στερεοτύπων και προκαταλήψεων μέσα στη γειτονιά τους καθώς κάποιοι περιέγραψαν περιστατικά λεκτικού ρατσισμού. Μίλησαν για τη δυσκολία της άρσης στερεοτύπων και προκαταλήψεων και έθεσαν το ζήτημα της ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των παιδιών ως πρώτη προτεραιότητα. Ανέφεραν ότι ως εκπρόσωποι των τοπικών συμβουλίων συνήθως ενεργούν εκτελεστικά για την επίλυση παρόμοιων ζητημάτων και ότι αυτό δεν τους δίνει το περιθώριο να δράσουν εις βάθος. Πρότειναν τη δημιουργία κινήτρων για δράσεις ανταλλαγής πολιτιστικών στοιχείων μέσα στη γειτονιά, τη δημιουργία ομάδων εθελοντών που θα υποστηρίζουν τους πολιτιστικούς συλλόγους στις

δράσεις τους και την παρακίνηση των μεταναστών για τη συμμετοχή τους σε αυτούς ή την ενεργοποίησή τους για τη δημιουργία δικών τους.

4.6.1.9 Διάχυση αποτελεσμάτων έρευνας-δράσης στη κοινότητα

Μετά τη συλλογή και επεξεργασία των δεδομένων ακολούθησε η δεύτερη φάση της έρευνας-δράσης για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων στους συμμετέχοντες κατοίκους (ντόπιοι και μετανάστες) και εκπροσώπους των τοπικών συμβουλίων.

Ο χρόνος επεξεργασίας και ανάλυσης των δεδομένων καθυστέρησε την παρουσίαση των αποτελεσμάτων. Για τον λόγο αυτό η ανταπόκριση των συμμετεχόντων της έρευνας-δράσης δεν ήταν η αναμενόμενη. Η ανακοίνωση των αποτελεσμάτων και η συζήτηση αυτών έγινε με δυσκολίες καθώς μόνο σε δύο γειτονίες συγκεντρώθηκε το σύνολο των συμμετεχόντων. Κατά αυτόν τον τρόπο η ομάδα εργασίας των φοιτητών πραγματοποίησε ξεχωριστές συναντήσεις στους συμμετέχοντες που δεν ήταν στην αρχική παρουσίαση για τη συζήτηση των αποτελεσμάτων. Αυτό, ωστόσο, δημιούργησε δυσκολίες στη συγκέντρωση των απόψεων και των προτάσεων για τον σχεδιασμό της δράσης.

Κατά τη διάρκεια των συζητήσεων στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων οι κάτοικοι ήταν διστακτικοί να προτείνουν ενέργειες και λύσεις για τα ζητήματα συνύπαρξης με τους μετανάστες. Θεωρούσαν πιο υπεύθυνους τους εκπροσώπους των τοπικών συμβουλίων να μιλήσουν για αυτό το θέμα. Οι κάτοικοι κατά τη συζήτηση αναγνώρισαν ότι υπάρχουν δυσκολίες και προβλήματα στις σχέσεις τους με τους μετανάστες αλλά κράτησαν ουδέτερη στάση για τους τρόπους επίλυσης αυτών. Δικαιολόγησαν τη στάση τους λέγοντας πως σήμερα και οι έλληνες αντιμετωπίζουν σοβαρά κοινωνικά και οικονομικά ζητήματα τα οποία πολλές φορές τους οδηγούν στον κοινωνικό αποκλεισμό.

Οι εκπρόσωποι των τοπικών συμβουλίων είχαν μια πιο ενεργή στάση στη συζήτηση των αποτελεσμάτων. Παρακίνησαν τους κατοίκους να μιλήσουν μαζί τους για το πώς βλέπουν τις σχέσεις τους με τους μετανάστες γείτονες και να εκφράσουν τον τρόπο με το οποίο θα ήθελαν να συνυπάρχουν. Τα ζητήματα που ανεδείχθησαν μέσα από την παρότρυνση αυτή ήταν: η σημασία της συνύπαρξης και επικοινωνίας των μεταναστών και των ντόπιων στην καθημερινή πρακτική, και η αντιμετώπιση των στερεοτύπων και προκαταλήψεων μέσω της ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των μαθητών και των οικογενειών τους, καθώς και της ευρύτερης κοινότητας που συνδιαλέγονται και συνυπάρχουν.

Οι συμμετέχοντες στο τέλος συμφώνησαν ότι θα πρέπει να βάλουν σε προτεραιότητα το δεύτερο ζήτημα γιατί η επικοινωνία και η συνύπαρξη μπορεί

να οριστεί, εφ' όσον ο καθένας καταφέρει να επεξεργαστεί ατομικά ή στο σύνολο μιας ομάδας τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις του. Ωστόσο πάνω σε αυτήν την σκέψη κάτοικοι και εκπρόσωποι των τοπικών συμβουλίων συμφώνησαν ότι υπάρχει η ανάγκη για συλλογική δράση και ανάληψη ευθύνης από όλους. Η δημιουργία μιας ομάδας-πρωτοβουλίας με μετανάστες και ντόπιους σε κάθε γειτονιά που θα ενεργοποιείτε για τα ζητήματα αυτά θα μπορούσε να ενισχύσει τη συμμετοχή των κατοίκων στα κοινά.

Η ομάδα εργασίας των φοιτητών και εκπαιδευτών του εργαστηρίου επεξεργάστηκε σε βάθος τη συζήτηση αυτή. Κατά τον σχεδιασμό των ενεργειών για την επεξεργασία των παραπάνω προτάσεων χρειάστηκε να έρθουν σε επαφή με ειδικούς προκειμένου να εμπλουτίσουν την κεντρική ιδέα. Στη διαδικασία αυτής της επεξεργασίας συμμετοχοί ήταν οι μετανάστες κάτοικοι και οι εκπρόσωποι των τοπικών συμβουλίων. Αποτέλεσμα ήταν να σχεδιαστεί η δράση «Ακούω –Βλέπω και Μιλώ στην Πόλη μου». Ο τίτλος της δράσης αντιπροσώπευσε όλη τη διαδικασία της παρέμβασης από την αρχική φάση της μελέτης μέχρι την εφαρμογή της. Όλοι μαζί ακούσαμε, παρατηρήσαμε, μιλήσαμε και δράσαμε για μια πιο υγιή γειτονιά, για μια γειτονιά που θα δέχεται και θα συνυπάρχει με το διαφορετικό.

4.7 Σκοπός και ομάδα- στόχου της δράσης «Ακούω-Βλέπω και Μιλώ στη Πόλη μου»

Ο μακροπρόθεσμος σκοπός της δράσης είναι η ευαισθητοποίηση και η ενεργοποίηση της κοινότητας του Ηρακλείου για την άρση στερεοτύπων και προκαταλήψεων σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία που θα μπορεί να προωθεί τα θέματα ένταξης των μεταναστών και ομαλής συνύπαρξής τους με τη γηγενή κοινότητα. Οι βραχυπρόθεσμοι στόχοι που τέθηκαν ήταν η εκπαίδευση-προετοιμασία της ίδιας της κοινότητας για την κατανόηση των αρχών και αξιών μιας διαπολιτισμικής κοινωνίας και η ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ των κατοίκων και φορέων (ντόπιοι και μετανάστες) για την αντιμετώπιση διαπολιτισμικών ζητημάτων. Η εν λόγω δράση απευθύνεται στις σχολικές κοινότητες της πόλης του Ηρακλείου, καθώς και στην ευρύτερη κοινότητα αυτής. Αυτό σημαίνει ότι οι δραστηριότητες της αφορούν σε πληθυσμό όπως: μαθητές, γονείς και εκπαιδευτικοί των σχολικών κοινοτήτων, κάτοικοι, φορείς και μετανάστες που διαμένουν στην πόλη του Ηρακλείου. Η προσέγγιση του πληθυσμού πραγματοποιήθηκε μέσω των λειτουργικών κοινοτήτων ή ομάδων που άνηκαν (σχολεία, ομάδες ενδιαφέροντος, συλλόγους κ.λ.π.) (Πελεκίδου, Προκοπάκης, 2012).

4.8 Συνοπτική περιγραφή και αντικείμενο της δράσης

Η δράση περιλαμβάνει δραστηριότητες ευαισθητοποίησης, οι οποίες είναι σχετικές σε θέματα όπως η διαφορετικότητα, ο σεβασμός, η προκατάληψη, τα στερεότυπα καθώς και σε άλλα που αφορούν σε έννοιες και ορισμούς όπως η μετανάστευση, ο πρόσφυγας, ο πολιτισμός κ.ο.κ.. Η δράση στο σύνολο εφαρμόζει δύο παρεμβάσεις με επιμέρους στάδια. Το πρώτο αναφέρεται στην παρέμβαση στις γειτονιές μέσω μίας πρώτης βιωματικής δράσης με θέμα «Θυμάμαι-Συνυπάρχω» κι έπειτα τη δημιουργία και εκπαίδευση ομάδων -πρωτοβουλίας από κατοίκους (μετανάστες-ντόπιοι) για τη συνέχιση παρόμοιων δράσεων μέσα σε αυτήν. Η δεύτερη, που θα αναλυθεί παρακάτω αφορά στην ευαισθητοποίηση των παιδιών και των γονέων μιας σχολικής κοινότητας στην γειτονιά της πόλης του Ηρακλείου. Ωστόσο αναφέρεται ότι έως σήμερα η δεύτερη παρέμβαση συνεχίζει να πραγματοποιείται σε ένα κοινωνικό φροντιστήριο και σε μια άλλη σχολική κοινότητα σε επίπεδο του Δ. Ηρακλείου.

Η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση στα σχολεία και στο κοινωνικό φροντιστήριο πραγματοποιείται μέσω εκπαιδευτικού βιωματικού υλικού με θέμα τη «διαφορετικότητα», το οποίο αποτελεί και το βασικό εργαλείο για την ευαισθητοποίηση των γονέων. Σημαντικό ρόλο και θέση στην εν λόγω παρέμβαση, έχει η συμμετοχή του συνεργάτη-μετανάστη από το Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών. Ο ενεργός ρόλος του μετανάστη στις βιωματικές ασκήσεις αποδίδει πιο ολοκληρωμένα την προσέγγιση της βιωματικής μάθησης, αφού η δική του εμπειρία ανατροφοδοτεί συναισθήματα και καταστάσεις τα οποία είναι απαραίτητα εργαλεία για μια τέτοια παρέμβαση. Η προσέγγιση και συνεργασία με τους γονείς αναμένεται να προχωρήσει μέσω δημιουργίας ομάδας από τους ίδιους με σκοπό να επεξεργάζονται τα ζητήματα της διαφορετικότητας και να προωθούν δράσεις εντός και εκτός του σχολείου. Επιπλέον, η συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς προσδοκάται να συνεχιστεί με την προσέγγιση περισσότερων τόσο από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση όσο και από την δευτεροβάθμια.

4.9 Η πιλοτική δράση του Εργαστηρίου: Ευαισθητοποίηση και δράση στη σχολική κοινότητα της γειτονιάς

4.9.1 Μεθοδολογία δράσης: Πώς ξεκίνησε: Τα πρώτα βήματα

Η διαπολιτισμική προσέγγιση συνδέεται με μια σειρά από δραστηριότητες που διαμορφώνονται σε μια προσπάθεια να προσεγγίσουμε τον άλλον μέσα από την κουλτούρα του. Κεντρική θέση στην διαπολιτισμική προσέγγιση καταλαμβάνει ο σεβασμός της πολιτισμικής διαφοράς, όχι μόνο μιας κοινότητας αλλά και ενός ατόμου στο εσωτερικό της τελευταίας. Σε αυτήν την περίπτωση

για το κοινοτικό στέλεχος απαιτείται ο σχεδιασμός προσεκτικών παρεμβάσεων οι οποίες θα επηρεάζονται από βασικές παραδοχές και θεωρήσεις, που αφορούν στην ανοχή και τον σεβασμό της διαφορετικότητας (Ζαιμάκης, Καλλινικάκη, 2004).

Σύμφωνα με την παραπάνω προσέγγιση η ευαισθητοποίηση των μαθητών, των εκπαιδευτικών και των γονέων είναι ένας ουσιαστικά μακροπρόθεσμος στόχος ο οποίος επιτυγχάνεται με συνεχή, διαρκή και σταθερή παρέμβαση από το κοινοτικό στέλεχος. Η προσέγγιση του μαθητικού πληθυσμού μέσα από το θεσμό του σχολείου απαιτεί προσεκτικά βήματα και άμεση συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς και γονείς προκειμένου η παρέμβαση να έχει όσο τον δυνατόν θετικά αποτελέσματα προς όφελος όλων των αποδεκτών. Σημείο «κλειδί» για μια τέτοια ολοκληρωμένη παρέμβαση είναι η ενεργή συμμετοχή των αποδεκτών στον σχεδιασμό και στην εφαρμογή των δράσεων ευαισθητοποίησης ώστε να κατανοήσουν ότι η αντιμετώπιση των ζητημάτων της διαφορετικότητας είναι υπόθεση που αφορά όλους μας (Πελεκίδου, Προκοπάκης, 2012).

Για τον λόγο αυτό η ομάδα εργασίας του Εργαστηρίου σε συνεργασία με το Γραφείο Κοινωνικής Πολιτικής του Δήμου και το Συμβούλιο Ένταξης Μεταναστών, ήρθαν σε επαφή με το Γραφείο Σχολικών δραστηριοτήτων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, προκειμένου να συζητήσουν την διαδικασία προσέγγισης των μαθητών και εκπαιδευτικών. Αποτέλεσμα αυτής της επαφής, ήταν η δέσμευση συνεργασίας με την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση για το κάλεσμα των εκπαιδευτικών σε ένα σεμινάριο ευαισθητοποίησης σχετικά με τα θέματα της διαφορετικότητας. Σε αυτό το πρώτο βήμα, θέλαμε να επιτύχουμε την νομιμοποίηση της παρέμβασής μας, να εξασφαλίσουμε την πρώτη μας επαφή με το πεδίο και να ζητήσουμε άμεσα τη συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς προκειμένου να προχωρήσουμε την παρέμβασή μας μέσα στη σχολική κοινότητα. Με άλλα λόγια το προσδοκώμενο από αυτό το σεμινάριο ήταν αφενός να παρέμβουμε στην ομάδα των εκπαιδευτικών και να συμβάλλουμε στην ευαισθητοποίηση τους και αφετέρου να δημιουργήσουμε ένα κλίμα εμπιστοσύνης για τη συνέχιση της δράσης.

Το δεύτερο βήμα αφορούσε στη δημιουργία βιωματικού υλικού, το οποίο θα αποτελούσε το κύριο μέσο μας για να ζητήσουμε τη συνεργασία των εκπαιδευτικών μέσα στο σχολείο. Η διερεύνηση των εμπειριών, του έργου και του υλικού για τα θέματα της διαπολιτισμικότητας και διαφορετικότητας από άλλους φορείς και οργανισμούς στην Ελλάδα και το εξωτερικό, έδωσαν την ιδέα για την επιλογή και συγκέντρωση των βιωματικών ασκήσεων, που θα μπορούσαν να προσαρμοστούν στις ανάγκες των μαθητών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ωστόσο, η ομάδα εργασίας στο υλικό που συγκέντρωσε πρόσθεσε και ασκήσεις που αφορούν στην ενεργή συμμετοχή των γονέων

και της ευρύτερης κοινότητας. Το σχολείο για εμάς είναι ένας χώρος που συνδέεται άμεσα με την ευρύτερη κοινότητα και η ευαισθητοποίηση της αποτελεί σημαντικό σημείο για μια ολοκληρωμένη παρέμβαση. Στα πλαίσια της συγκεκριμένης δράσης/παρέμβασης θεωρείται ο ρόλος της σχολικής μονάδας κομβικός για να μπορέσουμε να εμπλέξουμε γονείς, εκπαιδευτικούς και άλλους επαγγελματίες σε μια πορεία με κοινούς στόχους.

Οι κυριότερες πηγές διερεύνησης που επιλέχθηκαν για τη σχετικότητα του θέματος και για την ποιότητα των ασκήσεών τους, σύμφωνα με τη συχνότητα της εφαρμογής τους και τα αποτελέσματα αυτών, ήταν ο Παγκόσμιος Οργανισμός Μετανάστευσης (<http://www.iom.org>), και το υλικό του εκπαιδευτικού φορέα «Teaching Tolerance» (<http://www.teachingtolerance.org>). Αποτέλεσμα αυτής της ανασκόπησης ήταν η δημιουργία του Βιωματικού Οδηγού με θέμα τη «διαφορετικότητα», ο οποίος περιλαμβάνει σημειώσεις και ασκήσεις για την προετοιμασία του εκπαιδευτικού, ένα μικρό μέρος αποσαφήνισης των κύριων ορισμών που διαπραγματεύονται οι βιωματικές ασκήσεις και τέλος τις ασκήσεις που αφορούν τους μαθητές και την ευρύτερη κοινότητα.

Επόμενο μας βήμα ήταν η εκπαίδευση των εκπαιδευτών. Η ομάδα εργασίας του Εργαστηρίου θέλησε να προετοιμαστεί κατάλληλα προκειμένου να υλοποιήσει το σεμινάριο ευαισθητοποίησης στους εκπαιδευτικούς. Σημαντικό για εμάς μέσα από την διαδικασία της εκπαίδευσης ήταν να επεξεργαστούμε αρχές και αξίες σχετικές με την έννοια του σεβασμού και των προκαταλήψεων προκειμένου να υποστηρίξουμε εις βάθος τις βασικές παραδοχές που είναι απαραίτητες στα ζητήματα της διαπολιτισμικότητας. Η εκπαίδευση-προετοιμασία πραγματοποιήθηκε από συνάδελφο κοινωνικό λειτουργό ο οποίος είχε σχεδιάσει ένα εγχειρίδιο διαπολιτισμικής αγωγής για τις ανάγκες του προγράμματος σπουδών του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας. Η εμπειρία της εφαρμογής του εγχειριδίου από τον συνάδελφο σε ομάδα ενηλίκων έδωσε ποικίλα ερεθίσματα για συζήτηση και επεξεργασία τα οποία ενίσχυσαν σημαντικά την προετοιμασία μας.

Μετά από την εκπαίδευση των εκπαιδευτών, ακολούθησε η εκπαίδευση των συνεργατών-μεταναστών, οι οποίοι θα είχαν κύριο ρόλο στην παρέμβαση μας μέσα στα σχολεία. Για τον λόγο αυτό η ομάδα εργασίας του Εργαστηρίου προχώρησε σε μικρές συναντήσεις εργασίας μαζί τους για την επεξεργασία των ασκήσεων του οδηγού. Στη διάρκεια των εν λόγω συναντήσεων μαζί με τους συνεργάτες-μετανάστες (μέλη μεταναστευτικών συλλόγων-μέλη του ΣΕΜ), οι τελευταίοι πρόσθεσαν την εμπειρία τους και τις προτάσεις τους προκειμένου να διευκολύνουν την επικοινωνία και την επαφή με την ομάδα των μαθητών. Η προσαρμογή των ασκήσεων στις εμπειρίες και τις προτάσεις τους μετέτρεψε τον οδηγό σε ένα πιο εύχρηστο και κατανοητό εργαλείο για την ευαισθητοποίηση της ομάδας-στόχου.

4.9.2 Τα σεμινάρια των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

Πραγματοποιήθηκαν δύο σεμινάρια ευαισθητοποίησης στους εκπαιδευτικούς της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στο σύνολο τους το παρακολούθησαν εξήντα εκπαιδευτικοί. Το περιεχόμενο του σεμιναρίου αφορούσε τρεις θεματικές ενότητες: την έννοια του σεβασμού, της προκατάληψης και του κοινωνικού αποκλεισμού. Στα εν λόγω σεμινάρια συμμετείχαν οι φοιτητές του Εργαστηρίου καθώς και οι συνεργάτες-μετανάστες. Στο τέλος του σεμιναρίου οι εκπαιδευτικοί προμηθευτήκαν τον βιωματικό οδηγό με θέμα τη «διαφορετικότητα» και κατά αυτόν τον τρόπο τους παροτρύναμε να μας καλέσουν σε συνεργασία.

Προσδοκία μας ήταν σε ένα σύντομο χρονικό διάστημα να έρθουμε σε επαφή, προκειμένου να συνεργαστούμε και να δουλέψουμε μαζί τον οδηγό στα σχολεία τους. Ωστόσο για εμάς το σημαντικότερο ήταν να μιλήσουν στο σχολείο τους για το σεμινάριο που παρακολούθησαν, να διαβάσουν τον οδηγό και να κινητοποιηθούν οι ίδιοι να τον εφαρμόσουν στην τάξη τους. Αυτό που θέλαμε ήταν να προβληματιστούν, να σκεφτούν και να δράσουν από μόνοι τους. Εάν το πετυχαίναμε αυτό θα σήμαινε ότι κατά κάποιον τρόπο ενδυναμώσαμε και ενισχύσαμε την ομάδα-στόχο προκειμένου να αναπτύξει η ίδια την πρωτοβουλία για την επίλυση των ζητημάτων που την απασχολούν.

4.9.3 Η συνεργασία με το σχολείο της γειτονιάς

Σε χρονικό διάστημα έξι μηνών μετά το τέλος του σεμιναρίου δεν είχαμε ακόμα κάποια ανταπόκριση από τους εκπαιδευτικούς. Σκέψη μας αρχικά ήταν να αξιοποιήσουμε τη λίστα επικοινωνίας που κρατήσαμε από τα σεμινάρια προκειμένου να διερευνήσουμε τη διάθεση τους για συνεργασία και εφαρμογή του οδηγού στις τάξεις. Εκτιμήσαμε, ωστόσο, ότι αυτή η ενέργεια θα ήταν αρκετά απρόσωπη για το είδος της παρέμβασης που σχεδιάζαμε και για τον λόγο αυτό η ομάδα εργασίας αποφάσισε να βγει στο πεδίο και μέσω παλαιότερων συνεργασιών και επαφών να αναζητήσει εν δυνάμει συνεργάτες. Σε αυτό το βήμα τελικά εντοπίσαμε τρεις συνεργάτες οι οποίοι είχαν την διάθεση να ξεκινήσουμε μαζί την εφαρμογή του οδηγού στις τάξεις. Αρχικά σχεδιάσαμε μαζί τα βήματα, πραγματοποιήσαμε συναντήσεις προετοιμασίας με τους δασκάλους και συνεργάτες-μετανάστες και έπειτα προχωρήσαμε στην εφαρμογή του οδηγού μαζί τους.

Πρώτιστα, θελήσαμε να δοκιμάσουμε τη δράση σε ένα σχολείο, προκειμένου να εκτιμήσουμε τα δυνατά και αδύναμα σημεία τα οποία θα μας έδιναν το κίνητρο να προχωρήσουμε πιο προετοιμασμένοι και με λιγότερους κινδύνους στο επόμενο πεδίο.

Με τη δασκάλα του εν λόγω σχολείου, πραγματοποιήσαμε όλες εκείνες τις απαραίτητες συναντήσεις προκειμένου να προετοιμάσουμε την ίδια, τα παιδιά και το ευρύτερο σχολικό περιβάλλον για τη νέα αυτή συνεργασία. Συνεργαστήκαμε με τον διευθυντή του σχολείου και με άλλους εκπαιδευτικούς του ίδιου σχολείου για να τους γνωστοποιήσουμε το ιστορικό της δράσης και τους στόχους αυτής. Ενημερώσαμε τους γονείς μέσω της δασκάλας και συζητήσαμε τις ασκήσεις από τον οδηγό μαζί με τον συνεργάτη-μετανάστη και τη δασκάλα. Καταγράψαμε με την τελευταία τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των μαθητών της τάξης που θα γινόταν η δράση. Έπειτα, επιλέξαμε και προσαρμόσαμε τη βιωματική δράση σε σχέση με αυτά, πραγματοποιήσαμε την πρώτη συνάντηση γνωριμίας και συνεργασίας με τα παιδιά της τάξης ξεχωριστά από την συνάντηση για την άσκηση και τέλος προχωρήσαμε στην εφαρμογή της βιωματικής άσκησης με τον συνεργάτη-μετανάστη.

4.10 Βιωματική Δράση: Μαθαίνω για τις ταμπέλες

Η δράση που επιλέχτηκε για την Πέμπτη τάξη των παιδιών του σχολείου είχε να κάνει με τη θεματική ενότητα: στερεότυπα και προκαταλήψεις. Σύμφωνα με τις ανάγκες, τη στάση και τα χαρακτηριστικά των παιδιών όπως συζητήσαμε προηγούμενα με τη δασκάλα, αναδείχθηκε η ανάγκη για την επιλογή αυτής της άσκησης λόγω της στάσης κάποιων παιδιών να χαρακτηρίζουν αρνητικά τους συμμαθητές τους.

Σκοπός της εν λόγω άσκησης είναι η ευαισθητοποίηση της ομάδας για τα βήματα και τους τρόπους άρσης των στερεοτύπων και η κατανόηση της σημασίας να βλέπουμε τον άλλον στο σύνολό του.

Η άσκηση περιελάμβανε τρία στάδια. Τα πρώτο αφορούσε σε μια εισαγωγή από την ομάδα εργασίας των φοιτητών με ερωτήματα σχετικά με τη χρήση της ταμπέλας, τα οποία θα έδιναν το έναυσμα στα παιδιά να προβληματιστούν, τότε την χρησιμοποιούν, ποιες ακούνε πιο συχνά στο σχολείο κ.ο.κ. Έπειτα σε συνεργασία με τον δάσκαλο θα έγραφαν τις «ταμπέλες» σε χαρτόνια μικρά και θα της τοποθετούσαν σε ένα μεγάλο κουτί. Στη συνέχεια πριν προχωρήσει το δεύτερο στάδιο της άσκησης ο συνεργάτης-μετανάστης θα μετέφερε την εμπειρία του σχετικά με τις «ταμπέλες» που ο ίδιος δέχτηκε κατά την διαμονή του στην Ελλάδα ή τις ταμπέλες που ο ίδιος είχε σχετικά με τους έλληνες ή άλλους μετανάστες.

Το δεύτερο στάδιο αφορούσε την κύρια άσκηση μέσα στην ομάδα. Μια μικρή ομάδα εθελοντών κλήθηκε να πάρει τα χαρτόνια μέσα από το κουτί χωρίς να δει το περιεχόμενο αυτών, ενώ κάποιοι από αυτήν την ομάδα έπρεπε να τοποθετήσουν τα χαρτιά αυτά στο σημείο της πλάτης για να μην τα

βλέπουν αυτοί που θα φέρουν την ταμπέλα. Οι εθελοντές ανέπτυξαν διάλογο μεταξύ τους σύμφωνα με την ταμπέλα που έβλεπαν στον άλλον. Από τη συμπεριφορά τους έπρεπε να μαντέψουν ποια ταμπέλα είχαν.

Το τρίτο στάδιο αφορούσε το κλείσιμο και την αξιολόγηση της ομάδας. Τα παιδιά μαζί με τον δάσκαλο και τον συνεργάτη-μετανάστη με τον συντονισμό της ομάδας εργασίας των φοιτητών, ανέπτυξαν μία συζήτηση με ερωτήματα σχετικά με τα συναισθήματα των παιδιών για την άσκηση αυτή, την άποψη τους για το πώς μπορεί να αλλάξει η συμπεριφορά κάποιου που χρησιμοποιεί τις ταμπέλες κ.α. Η ομάδα εργασίας των φοιτητών φρόντισε στο κλείσιμο της ομάδας να συνοψίσει τη συζήτηση στα σημαντικότερα σημεία και μαζί με την ομάδα των παιδιών να αναδείξει τα κυριότερα μηνύματα.

4.11 Η αξιολόγηση της δράσης από την ομάδα εργασίας και τα επόμενα βήματα

Μετά το τέλος της άσκησης η ομάδα εργασίας των φοιτητών, ο δάσκαλος και ο συνεργάτης-μετανάστης αξιολόγησαν σε ξεχωριστή συνάντηση τη δράση αυτή. Η ομάδα εργασίας των φοιτητών προετοιμάστηκε για τη συνάντηση αυτή σχεδιάζοντας τους άξονες αξιολόγησης καθώς επίσης αξιοποίησε και το ερωτηματολόγιο αξιολόγησης του οδηγού που εσωκλείεται στο παράρτημα του. Σε σχέση με τους άξονες της αξιολόγησης αναδείχθηκαν τα παρακάτω σημεία:

Συνεργασία της ομάδας παρέμβασης: η συνεργασία μεταξύ των κύριων μελών της ομάδας εργασίας είχε δύο δυνατά σημεία την κατανόηση των στόχων της άσκησης, τη συνέπεια και ουσιαστική συμμετοχή των μελών στην επεξεργασία της άσκησης. Το αδύνατο σημείο της συνεργασίας αφορούσε στις δυσκολίες προετοιμασίας του μετανάστη σε σχέση με την μελέτη του οδηγού. Για το λόγο αυτό χρειάστηκε κάποιες φορές να συνεργαστούμε ξεχωριστά με τον τελευταίο προκειμένου να έχουμε περισσότερο χρόνο για να κατανοήσει την άσκηση (γλωσσικές δυσκολίες).

Διαδικασία και μέσα για την εφαρμογή της δράσης: Η άσκηση δεν είχε μεγάλο επίπεδο δυσκολίας. Τα μέσα ήταν εύκολο να χρησιμοποιηθούν. Ωστόσο, η πρώτη συνάντηση συνεργασίας-γνωριμίας με τα παιδιά υποστήριξε σημαντικά την εφαρμογή της δράσης. Με τη συνάντηση αυτή οι μαθητές προετοιμάστηκαν για την άσκηση που θα ακολουθούσε καθώς σύναψαν το συμβόλαιο τους με την ομάδα-φοιτητών και διευκρίνισαν τον ρόλο του συνεργάτη-μετανάστη.

Οφέλη για την ομάδα των μαθητών: Οι μαθητές μίλησαν για την εμπειρία τους με τους γονείς τους καθώς επίσης και σε άλλους συμμαθητές τους. Συζήτησαν εκ των ύστερων με τη δασκάλα τους για την άσκηση και τα

συναισθήματα τους και εξέφρασαν και άλλα θέματα που θα ήθελαν να επεξεργαστούν. Ως αδύναμο σημείο για την αξιολόγηση αυτού του άξονα ήταν ο ελάχιστος χρόνος που υπήρχε για να παρατηρηθεί η αλλαγή στάσης και συμπεριφοράς σε σχέση με το θέμα. Η παρέμβαση μας πραγματοποιήθηκε ένα μήνα περίπου πριν τις καλοκαιρινές διακοπές των μαθητών.

Οφέλη για την ευρύτερη σχολική κοινότητα: Στον άξονα αυτό δεν έχουμε να εκτιμήσουμε ουσιαστικά απτά στοιχεία. Αυτό που είναι σημαντικό να αναφέρουμε περιγραφικά, είναι ότι η δασκάλα μίλησε με άλλους εκπαιδευτικούς του σχολείου της για τη συνεργασία και δράση και μεσολάβησε για την γνωριμία και συνεργασία μας με τον Σύλλογο Γονέων και Κηδεμόνων. Κατά αυτόν τον τρόπο πραγματοποιήθηκε η πρώτη μας συνάντηση με το Συμβούλιο του Συλλόγου. Αποτέλεσμα αυτής ήταν η δέσμευση συνεργασίας για το σχεδιασμό δημιουργίας ομάδας γονέων που θα οργανώνει δράσεις για τα θέματα της διαφορετικότητας στην ευρύτερη κοινότητα του σχολείου. Η ενέργεια αυτή βρίσκεται σήμερα σε επεξεργασία.

4.12 Περιορισμοί και αδυναμίες της παρέμβασης

Η αντικειμενικότητα είναι σημαντικό να επιδιώκεται σε όλα τα στάδια της παρέμβασης. Αυτό πολλές φορές είναι δύσκολο να επιτευχθεί όταν η ομάδα εργασίας των φοιτητών δρα για μεγάλο χρονικό διάστημα στο πεδίο. Οι σχέσεις που δημιουργούνται με τους συνεργάτες πολλές φορές μπορεί να φορτίσουν θετικά ή αρνητικά. Αυτή η κατάσταση μπορεί να εμπλέξει τον φοιτητή και να μην τον αφήσει να δράσει επαγγελματικά.

Η εκπαίδευση ωστόσο των φοιτητών στο εργαστήριο απαιτεί πολύ χρόνο μελέτης και προσαρμογής στο πεδίο, αφού οι τελευταίοι πριν προχωρήσουν στο πεδίο της παρέμβασης θα πρέπει να έχουν επεξεργαστεί δικά τους ζητήματα που αφορούν στις προσωπικές τους εμπειρίες με το διαφορετικό, έτσι ώστε να το αποδεχθούν και να το σεβαστούν. Πολύ συχνά παρατηρείτε η αμφισβήτηση του ρόλου τους και αυτό απαιτεί χρόνο για τη δημιουργία σχέσης εμπιστοσύνης και για την αποδοχή τους από τους συνεργάτες του πεδίου.

Τέτοιες δράσεις ωστόσο πολλές φορές προκαλούν την ανάγκη στην κοινότητα για τη δημιουργία ή την υποστήριξη φορέων που θα ασχολούνται αμιγώς με τα θέματα αυτά. Το εργαστήριο Διαπολιτισμικής Αγωγής και Δράσης σε καμία περίπτωση δεν θέλει να αντικαταστήσει κάποιον φορέα. Πολλές φορές όμως βρισκόμαστε στη δυσάρεστη θέση να μην μπορούμε να προλάβουμε και να ανταποκριθούμε στις ανάγκες. Προτεραιότητα μας είναι η εκπαίδευση των φοιτητών. Μέλημα μας είναι η διασύνδεση και συνεργασία μας με ολόένα και περισσότερους φορείς της πόλης. Για τον λόγο αυτό

προσπαθούμε κάθε φορά βήμα-βήμα να συμβάλλουμε από τη δική μας πλευρά στα ιδιαίτερα αυτά ζητήματα και μέσα από την γνώση και εμπειρία παρόμοιων παρεμβάσεων να εκπαιδεύσουμε τους φοιτητές μας, τους αυριανούς συναδέλφους μας, τους αυριανούς γονείς, τους αυριανούς ενεργά και κριτικά συνειδητοποιημένους πολίτες μας, να συνεισφέρουν μέσα σ' ένα διεπιστημονικό και ολιστικό πλαίσιο.

Επίλογος

Προσδοκώμενο αποτέλεσμα του συνόλου της δράσης είναι να συμβάλουμε ουσιαστικά στην ευαισθητοποίηση σχετικά με τα ζητήματα της διαφορετικότητας που αφορούν την πόλη του Ηρακλείου. Επίσης, επιδιώκουμε στην ανάπτυξη της επιμέρους συνεργασίας με περισσότερα σχολεία της πόλης για την υποστήριξη των εκπαιδευτικών στα πολύ σημαντικά και καίρια ζητήματα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και αγωγής.

Τα μηνύματα που λαμβάνουμε από την υλοποίηση των μέχρι τώρα δράσεων, η υποστήριξη και η πολύτιμη συνεργασία των ανθρώπων που είναι δίπλα μας σε αυτό το έργο μας δίνει το κίνητρο να συνεχίσουμε να πιστεύουμε ότι οι διαφορές μεταξύ των ανθρώπων δεν είναι εμπόδια, αλλά κατάλληλα και απαραίτητα εργαλεία για να δημιουργήσουν και να αναπτύξουν μια παραγωγική και δυναμική κοινωνία. Εμείς, απλά σχεδιάζουμε και ενεργοποιούμε προς αυτόν τον σκοπό, ακούμε, βλέπουμε και μιλάμε γι' αυτόν.

Ωστόσο, έως σήμερα δεν έχει προχωρήσει η διαδικασία της αξιολόγησης στο σύνολο του έργου διότι ακόμα βρίσκεται σε εξέλιξη. Μέλημα μας είναι να υποστηρίξουμε τη διαδικασία αυτή προσθέτοντας ερευνητικά εργαλεία που βοηθούν προς αυτήν την κατεύθυνση. Η διερεύνηση των μεθόδων για την εκτίμηση των αποτελεσμάτων σχετικά με την ευαισθητοποίηση των μαθητών, των γονέων και της ευρύτερης κοινότητας είναι μια δύσκολη υπόθεση. Η ευαισθητοποίηση όμως είναι ένας στόχος μακροπρόθεσμος και η αξιοποίηση των βιωματικών ασκήσεων που εμπλέκουν την ευρύτερη κοινότητα του σχολείου είναι ένα μέσο το οποίο μπορεί να μας δώσει μια πρώτη εκτίμηση.

Για τον λόγο αυτό δεν σταματάμε ποτέ να επενδύουμε στην εκπαίδευση των φοιτητών μας και κάθε φορά να τους προετοιμάζουμε ολοένα και καλύτερα για την απόκτηση των βασικών δεξιοτήτων, που αποτελούν τον πυρήνα της εκπαίδευσης στην εφαρμογή της κοινωνικής εργασίας και της διαπολιτισμικής προσέγγισης.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

Αμίτσης Γ., Λαζαρίδη Γ. (2001). Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα, Αθήνα, Παπαζήσης.

Πανατζής, Β. (2006). Ανθρώπινα δικαιώματα, πολυπολιτισμική κοινωνία και εκπαίδευση. Μέντορας, 8:65-78

Γεωργογιάννης, Π. (1997), Εκπαίδευση και διαπολιτισμική επικοινωνία, εκδ. Gutenberg

Γερογιάννης, Π. (2008). Διαπολιτισμική κοινωνική ψυχολογία και έρευνα: Βηματισμοί για μια αλλαγή στην εκπαίδευση. Πάτρα. Πανεπιστήμιο Πατρών

Γεωργογιάννης, Π. (1999) *Θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης*. Αθήνα: NGutenberg

Γκόβαρης, Χ. (2001). Εισαγωγή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση, εκδ. Ατραπός

Γκότοβος, Α., 2002, Εκπαίδευση και ετερότητα, Αθήνα, Μεταίχμιο, σελ. 129 Ελληνική Στατιστική Αρχή, (2011). {πρόσβαση 15/9/2015, διαθέσιμο στο: http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/A1602/PressReleases/A1602_SAM03_DT_DC_00_2011_01_F_GR.pdf}.

Δημοπούλου-Λαγωνίκα, Μ. (2006). *Μεθοδολογία Κοινωνικής Εργασίας, Μοντέλα Παρέμβασης: Από την Ατομική στη Γενική Ολιστική Προσέγγιση*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.

Δημοπούλου-Λαγωνίκα, Μ. (2005). *Μεθοδολογία Κοινωνικής Εργασίας-Μοντέλα παρέμβασης*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ζαυμάκης, Γ., Καλλινικάκη, Θ. (2004). Τοπικός χώρος και πολυπολιτισμικότητα. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Ζάχος, Δ.Θ., Χατζής, Τ. (2005). *Διαπολιτισμική εκπαίδευση και νέα περιβάλλοντα μάθησης*, Επιστημονικό Βήμα, 4: 102-108

Καλλινικάκη, Θ. (1998). *Κοινωνική Εργασία. Εισαγωγή στην θεωρία και την πρακτική της κοινωνικής εργασίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κανακίδου, Ε. & Παπαγιάννη, Β. (1998), *Διαπολιτισμική Αγωγή*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Κανακίδου Ε., Παπαγιάννη, Β. (2009). *Διαπολιτισμική Αγωγή*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα